

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Michala Pacvoně *Technika a individuace*

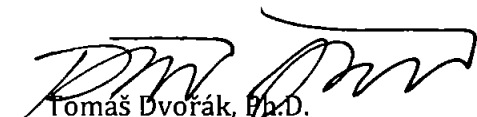
Předložená práce se ve svých prvních kapitolách (1-4) věnuje na obecné rovině vztahu procesu individuace a techniky, vychází přitom zejména z díla Gilberta Simondona, jež rozvíjí a doplňuje motivy ze Stieglera, McLuhana a Junga. Žánrově se první oddíly textu blíží filosofickému eseji (formě, jež má v úvahách o vztahu člověka, techniky a společnosti jistou tradici), autor v něm přehledně a výstižně pojednává hlavní momenty vztahu techniky a individuace a především formuluje a do značné míry i naplňuje simondonovský požadavek na roli filosofie ve změně našeho chápání techniky a tak i změny našeho postoje k ní. Pátá, sekundárně laděná kapitola stručně představuje tři pohledy na historický vývoj techniky (McLuhan, Flusser, Stiegler) a připravuje tak půdu pro závěrečné analýzy naší současné technické kultury.

Jakkoli je z prvních oddílů práce cítit silná inspirace především texty Simondona a McLuhana, autorův přístup je původní a text nese vlastní argumentační linii. Na práci zvláště oceňuji vyzdvižení Simondona, jehož dílo se sice v posledních desetiletích dočkalo obnoveného zájmu zejména ve francouzském a angloamerickém myšlení, v českém prostředí je však stále ještě zbývá představit. I proto bych uvítal větší důraz na kritický výklad jeho myšlení a jeho kontextualizaci. Ta by mohla prospět i práci samotné – není vždy zcela jasná, kde autor Simondona parafrázuje, kde interpretuje a rozvádí či využívá kupř. Simondona ve Stieglerově podání. Do značné míry se jedná o meze zvoleného žánru, sympatického a jistě i legitimního, přesto se domnívám, že i ve filosofické úvaze je nutné pojmy a koncepce konkrétněji historicky a kulturně situovat a vůči sobě vymezovat. Zvláště pak, chceme-li využít konceptuální aparát z poloviny 20. století při analýze současné, zásadně proměněné technické kultury. Konkrétním problémem je třeba vztah mezi Simondonovým pojetím techniky a McLuhanovým pojetím média. Chápání techniky coby extenze člověka se utváří na přelomu 19. a 20. století, zvláště výrazně se prosazuje ve 20. a 30. letech (Ford, Freud, Benjamin, Bergson, Mumford...), v 60. letech je oživeno a rozpracováno McLuhanem a ke konci 20. století zaznívá v teoriích kyborga, hybridního propojení stroje a organismu. Technologie je tu protézou lidského organismu, jež jeho možnosti zároveň rozšiřuje i omezuje (vytváří nové a současně vede k amputaci tradičních). Jakkoli tato dvojí logika protézy zdůrazňuje propojení člověka a techniky (způsobené historickým vývojem), zůstává uzavřena v dualistickém schématu organického a mechanického, přirozeného a umělého, až nakonec ústí do slepé uličky smazání rozdílu mezi oběma póly dichotomie (Haraway). Nedomnívám se, že Simondonovo myšlení s touto tradicí – či jmenovitě s McLuhanovým pojetím extenze – výrazně rezonuje; resp. bylo by žádoucí jejich propojení blíže vysvětlit. Podobným případem je myšlenka esenciální nedostatečnosti člověka, jež má být kompenzována právě technikou – s oporou Muriel Combes si dovoluji tvrdit, že Stiegler v tomto bodě neinterpretuje Simondona právě adekvátním způsobem. Krom toho se teze o původní protetičnosti a jejím technickém suplementu jeví v textu jednou jako antropologická konstanta, jednou jako důsledek konkrétní historické situace, jejíž specifičnost tudíž není možné postihnout. Tento

problematický posun lze přičíst opět Stieglerovi, který zaměňuje kulturní symptomy modernizace za existenciální situaci člověka vůbec a dospívá tak k jisté míře technologického determinismu (který je vlastní tradici uvažování o technice coby protéze, nikoli však Simondonovi).

Tendence k technologickému determinismu (typická pro McLuhana, Flussera a Stieglera pojednané v páté kapitole) se promítá i do navazujících analytických částí, v nichž jsou simondonovské motivy příznačně poněkud potlačeny. Závěrečné kapitoly postupují klasickým srovnáním nových a starých médií a technologií, resp. popisem změn, jež nová technická kultura přináší. Tuto taktiku nepovažuji za právě nejšťastnější, neboť jednotlivá média stereotypizuje a homogenizuje v zájmu jejich efektní konfrontace. Opět by bylo žádoucí důsledněji situovat a konkretizovat mediální formy, o nichž je řeč, jinak se snadno setkáme se zjednodušujícími a těžko obhajitelnými soudy (proč by měla být v případě pevné telefonní sítě nesmyslná otázka „kde jsi?“ – s. 90; upadají snad s masivním využitím satelitů sny o dobývání vesmíru? – s. 91; znamenal snad pohled kosmonautů z Měsíce na Zemi zánik letů s lidskou posádkou? – s. 92; proč by mělo být takřka nemožné dohledat na internetu informaci starou několik měsíců – s. 104; atp.). Další výčet by jistě vyzněl pedanticky, nejde však o tyto drobné zkratky jako o způsob uvažování, jehož jsou symptomem. Deterministické pojetí vlivu médií vede k jejich esencializaci, k ať už předpokládané nebo explicitně formulované specifičnosti média a zkušenosti, jež s ním má korespondovat (již médium utváří) – nikoli náhodou je tento sklon průvodním jevem protetického modelu, třebaže má hlubší historii (Lessing). Typicky se pak na něj nabalují jednak určitá kulturní kliše a hierarchie („oproti čtenáři knihy je filmový divák velmi pasivní“ – s. 101), ilustrovaná značně selektivními příklady („film je konstruován tak, aby vzbuzoval určité emoce, které ho dokonce žánrově vymezují“; „z kinematografie zmizely dlouhé kontemplativní záběry a nahradil je rychlý střih akce“), jednak uchylováním se k dichotomiím přirozeného a umělého, reálného a virtuálního, organismu a stroje („zřikáme se přímého vztahu k realitě“; „výpočetní proces je přenesen z našeho těla do procesu počítače“...).

Nejsem si sám jistý, jak by měla vypadat „simondonovštější“ analýza současné technické kultury (jisté náznaky lze hledat u autorů typu Marka Hansena, Alexandera Gallowaye, Briana Massumiho, Isabelle Stengers či Bruno Latoura) a dost možná přeceňuji roli, již mělo jeho dílo v disertační práci Michala Pacvoně sehrát. Simondonovo zásadní dědictví, totiž požadavek na nové filosofické promyšlení vztahu techniky a člověka však práce naplňuje bezvýhradně a doporučuji ji proto k obhajobě.

Tomáš Dvořák, Ph.D.
FLÚ AV ČR